

UNIREA BASARABIEI ȘI BUCOVINEI CU ROMÂNIA ASEMĂNĂRI ȘI DEOSEBIRI¹

CONSTANTIN UNGUREANU

Unification of Bessarabia and Bukovina with Romania Similarities and Differences

(Abstract)*

In 1917, an impressive national liberation movement developed in Bessarabia. In the autumn of that year, a National Council (Sfatul Țării) was formed, consisting of 150 deputies, 105 (70%) mandates returning to the Moldovans. On December 2, 1917, the members of the National Council proclaimed the Moldavian Democratic Republic. At the beginning of 1918, at the request of a group of deputies from the Council, the Romanian army entered Bessarabia to put an end to anarchy and disorder. The same Council voted on January 24, 1918, the independence of the Moldavian Democratic Republic. At the meeting from March 27, 1918, it also voted for the Declaration of the conditional union of Bessarabia with Romania. On October 28, 1920, the representatives of Great Britain, France, Italy and Japan signed in Paris the Treaty on the Recognition of the Union of Bessarabia with Romania.

During the war, Bukovina was partly occupied by the Russian army. On October 27, 1918, a meeting of representatives of the Bukovinian Romanians was held in Chernivtsi and proclaimed itself Constituent Assembly. On the same day, 50 members were elected in the Romanian National Council and an executive committee was created. On November 11, 1918, the Romanian army entered Chernivtsi, and in the following days took control of the entire territory of Bukovina. On November 12, 1918, the Bukovinian government was formed under the leadership of Iancu Flondor as a president. On November 25, 50 new members were co-opted in the Romanian National Council, including 12 Bukovinian refugees. On November 28, 1918, the General Congress of Bukovina convened and decided the unconditional union of Bukovina with the Kingdom of Romania. After almost a year of negotiations at the Paris Peace Conference, Bukovina's union with Romania was officially recognized.

Keywords: Bessarabia, Bukovina, National Council, Council of General Directors, Moldavian Democratic Republic, Romanian National Council, Bukovina Government, General Congress of Bukovina, Kingdom of Romania.

¹ Comunicare prezentată la Simpozionul național cu participare internațională „Bucovina – File de istorie”, organizat de Universitatea „Ștefan cel Mare” – Facultatea de Istorie și Geografie, Departamentul de științe umane și social-politice, Centrul de Cercetări Interdisciplinare „Carpathica”, Muzeul de Istorie Suceava, ediția a XX-a, Secțiunea Istorie Modernă și Contemporană, Suceava, 28–29 noiembrie 2018.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Bucovina și Basarabia, teritorii din vechea Țară a Moldovei, au fost anexate în 1775, respectiv 1812, imperiilor vecine, Austria și Rusia. După 144 de ani de stăpânire habsburgică în Bucovina, respectiv 106 ani de stăpânire rusească în Basarabia, situația politică, social-economică, etno-demografică, culturală, educațională se deosebea semnificativ în cele două provincii istorice. Diferită a fost soarta acestor teritorii și în timpul Primului Război Mondial, când Monarhia Austro-Ungară și Imperiul Rus s-au aflat în tabăra Puterilor beligerante, lupte grele desfășurându-se chiar la hotarul Bucovinei cu Basarabia. De asemenea, contextul intern și extern al unirii Basarabiei și Bucovinei cu România au fost diferite, asemănările și deosebirile acestui eveniment istoric fiind prezentate în acest studiu.

Bucovina în ajunul războiului

La începutul secolului al XX-lea, Bucovina devenise o provincie multietnică și multiconfesională, în care nicio etnie nu constituia o majoritate absolută. Potrivit recensămintelor oficiale austriece din anii 1880–1910, realizate după criteriul limbii de conversație a populației, românii bucovineni erau devansați de ucraineni și constituiau doar ceva mai mult de o treime din totalul populației. Recensământul din 1910 a înregistrat 794 945 de locuitori în Bucovina, inclusiv 305 222 (38,4%) vorbitori de ucraineană, 273 216 (34,4%) vorbitori de română, 168 779 (21,2%) vorbitori de germană (inclusiv circa 95 000 de evrei), 36 217 (4,5%) polonezi, 10 389 (1,3%) maghiari². Patru districte din nord-vestul Bucovinei erau locuite în mare majoritate de ucraineni, precum și de un număr mic de evrei și polonezi. Districtele cu populație mixtă din partea centrală a Bucovinei (Cernăuți-rural, Siret și Storojineț) erau populate, în majoritate, de români și ucraineni, dar și de mulți evrei, germani sau polonezi. În sudul Bucovinei, majoritatea populației era românească³.

În 1910, în 10 orașe și șase târguri din Bucovina locuiau 190 234 de persoane, inclusiv 47,7% vorbitori de germană, 22,9% români, 17,9% ucraineni, 11,1% polonezi. În capitala Bucovinei, din totalul de 85 458 de locuitori, 48,4% erau germani și evrei, 17,8% ucraineni, 17,4% polonezi și 15,7% români⁴.

În Bucovina nu exista o distincție clară între diferite confesiuni și etnii. Astfel, ucrainenii, germanii, maghiarii, armenii aparțineau diferitor confesiuni. În același timp, principalele confesiuni (ortodoxă, romano-catolică și protestantă)

² *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1910 im Herzogthume Bukowina*, în *Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina* (în continuare se va cita *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1910 im Herzogthume Bukowina*), vol. XVII, Czernowitz, 1913, p. 55.

³ Constantin Ungureanu, „Populația Bucovinei în 1910 și 1930. Evoluții etno-demografice”, în *In honorem Alexandru Moșanu*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 446.

⁴ Idem, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918). Aspecte etnodemografice și confesionale*, Chișinău, Editura Civitas, 2003, p. 255.

cuprindeau reprezentanții mai multor etnii. În 1910, din totalul populației Bucovinei, 68,4% erau ortodocși, 12,8% mozaici, 12,3% romano-catolici, 3,4% greco-catolici, 2,5% luterani⁵. Localitățile urbane erau populate de 33,5% ortodocși, 32,2% mozaici, 23,2% romano-catolici, 7,6% greco-catolici, 3% luterani.

În 1910, circa 71% din populația activă lucra în agricultură, 10% – în industrie și meșteșuguri, 10% – în comerț și transporturi, iar 9% activa în diferite servicii sau erau liber profesioniști. Majoritatea românilor și ucrainenilor (88–89% din total) lucrau în agricultură, pe când ponderea germanilor, evreilor și polonezilor în această ramură a economiei era mult mai mică. În industrie, 48% din muncitori erau germani și evrei, urmați de ucraineni (18%), români (16%) și polonezi (15%)⁶. Consecința cea mai nefastă a stăpânirii austriece în Bucovina a fost înstrăinarea etnică și lingvistică a acestui vechi pământ al Moldovei, românii devenind o minoritate etnică, constituind ceva mai mult de 1/3 din totalul populației.

La începutul secolului al XX-lea, Bucovina dispunea de un sistem de învățământ dezvoltat, circa 96% din copiii de vârstă școlară frecventând o școală. În 1913, în școlile primare învățau 109 441 de elevi, din care 38% români, 34,8% ucraineni, 21,1% germani și evrei, 4,4% poloni, 1,4% maghiari⁷. În 1912/1913, în Bucovina funcționau 564 de școli primare, din care 219 ucrainene, 190 românești, 97 germane, 15 poloneze, 4 maghiare și 39 mixte⁸. Până în 1913 au fost înființate și 13 școli primare private românești.

În ajunul declanșării războiului, în Bucovina activau 13 licee pentru băieți (numite, oficial, gimnazii), dintre care patru germane, patru germano-române, două germano-ucrainene, două ucrainene și un gimnaziu polon, cu un contingent de peste 6 000 de elevi, divers după limba maternă și confesiuni. În Bucovina mai existau două școli reale, o școală de meserii, câteva licee pentru fete. Universitatea din Cernăuți, deschisă în 1875, activa cu trei facultăți (Teologie Ortodoxă, Drept și Filozofie). Numărul studenților a crescut rapid, mai ales la începutul secolului al XX-lea (de la circa 400, în 1900, la peste 1 000, după 1910).

Dezvoltarea rapidă a învățământului a contribuit la diminuarea populației necărturare din Bucovina (de la 87,5%, în 1880, la 53,9%, în 1910). La începutul secolului al XX-lea erau știutori de carte 46,1% din locuitorii de peste 10 ani din Bucovina (în 1910), 43,5% din totalul populației din Transilvania și Banat (în 1910), 39,3% din locuitorii de peste opt ani din România (în 1912) și doar 15,6% din totalul populației Basarabiei (în 1897). În Bucovina, 39,6% din românii în vârstă de peste 10 ani erau cărturari⁹.

⁵ *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1910 im Herzogthume Bukowina*, p. 54–55.

⁶ *Буковина. Историчний нарис* [Bucovina. Descriere istorică], Чернівці, Зелена Буковина, 1998, p. 84–85.

⁷ Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina (1774–1918)*, Chișinău, Editura Civitas, 2007, p. 192–194.

⁸ *Ibidem*, p. 187.

⁹ *Ibidem*, p. 206–208.

În Bucovina funcționa un sistem politic democratic, cu desfășurarea unor alegeri locale și provinciale. La sfârșitul secolului al XIX-lea s-au constituit partide politice pe criterii etnice, întemeiate de români și ucraineni. Elitele bucovinene de diferite etnii s-au organizat și s-au manifestat în societăți culturale și profesionale. Ultimele alegeri parlamentare și locale, realizate conform noii legi electorale, au consemnat că numărul alegătorilor români din Bucovina era ceva mai mare decât al alegătorilor ucraineni. În anul 1910 au fost înregistrați 180 414 alegători (bărbați de peste 24 de ani), dintre care 66 569 (36,9%) în listele românești, 64 673 (35,8%) în cele ucrainene, 35 492 (21,9%) în cele germane, 9 680 (5,4%) poloni¹⁰.

Basarabia în ajunul războiului

Timp de mai bine de 100 de ani de stăpânire rusească, Basarabia a devenit o provincie multiethnică, în care populația românească a ajuns să reprezinte în jur de 50% din total. Potrivit recensământului rusesc din 1897, în Basarabia locuiau 1 935 412 persoane, dintre care 920 919 (47,6%) români (moldoveni), 379 698 (19,6%) ucraineni (maloruși), 228 168 (11,8%) evrei, 155 774 (8%) ruși, 103 225 (5,3%) bulgari, 60 206 (3,1%) germani, 55 790 (2,9%) găgăuzi, 11 696 (0,6%) poloni. În localitățile urbane, cei mai mulți locuitori erau evreii (37,2%), rușii (24,4%) și ucrainenii (15,7%), urmași de moldoveni (14,2%), bulgari (3,9%), poloni (2,1%), germani (0,7%)¹¹ etc.

În provinciile românești, cel mai slab dezvoltat era învățământul din Basarabia, școlile fiind cu limba rusă de instruire. În 1914, în Basarabia activau 1 846 de școli de diferite tipuri și grade, în care învățau circa 114 mii de elevi. Atunci funcționau în Basarabia 21 de licee de băieți (de stat și particulare), 20 de licee de fete, 16 școli medii de băieți, două de fete și șase mixte¹². În 1917, în Basarabia existau 1 383 de școli primare rusești, dintre care 839 în sate moldovenești și 544 în sate ne-moldovenești sau cu populație mixtă. Aceste școli erau frecventate de 80 991 de elevi, dintre care 43 308 în școlile din satele românești și 37 683 în școlile din celelalte localități¹³.

La începutul secolului al XX-lea, românii basarabeni se aflau la nivelul cel mai jos de instruire. Potrivit recensământului din 1897, în Basarabia erau 22% persoane de sex masculin și 8,9% de sex feminin știutoare de carte. Dintre etniile

¹⁰ Arhivele Naționale ale României (în continuare se va cita A.N.R.), Fond *Iancu Flondor*, inv. 945, dosar 2, f. 150–156.

¹¹ *Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897*, г. III. *Бессарабская губерния* [Primul recensământ general al populației din Imperiul Rus, anul 1897. III. Gubernia Basarabia] (în continuare se va cita *Первая всеобщая перепись населения*), Санкт-Петербург, Изд. Центрального Статистического Комитета МВД, 1905, p. 97, 99.

¹² Ștefan Purici, *Introducere în istoria Basarabiei*, Suceava, Editura Universității, p. 61.

¹³ Gheorghe Cojocaru, *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918–1923)*, București, Editura Semne, 1997, p. 249.

care populau atunci Basarabia, cel mai bine instruiți erau germanii și polonezii, urmați de evrei, ruși, bieloruși, bulgari și găgăuzi. Cea mai mică proporție de știutori de carte se înregistra la ucraineni (15,3% bărbați și 3,1% femei) și la români (10,5% bărbați și 1,7% femei)¹⁴. Dintre cei 920 919 români basarabeni, înregistrați ca moldoveni, 53 803 (5,8%) puteau să citească și să scrie, din care 51 579 (95,9%) erau știutori de carte în rusă și doar 2 224 în alte limbi¹⁵.

În ajunul declanșării Primului Război Mondial exista o mare deosebire a conștiinței și identității naționale la românii bucovineni și basarabeni. Românii din Bucovina aveau o conștiință națională puternică, dispuneau de învățământ primar și parțial secundar în limba maternă, aveau posibilitatea să activeze în diferite societăți culturale și profesionale, constituite pe criterii etnice. În Bucovina funcționau mai multe partide politice românești, iar românii bucovineni aveau o influență mare în Dieta din Cernăuți. În localitățile cu populație românească din Bucovina activau biserici unde serviciul divin se desfășura în limba română, iar marea majoritate a preoților era de naționalitate română.

În Basarabia, în decurs de un secol, doar un număr foarte limitat de moldoveni a reușit să țină oarecare legături cu frații lor din Moldova sau Bucovina. Autoritățile țariste au interzis învățământul în limba română și chiar au exclus limba maternă a băștinașilor din administrație și biserici. În consecință, conform recensământului din 1897, doar circa 6,2% din totalul românilor basarabeni, înregistrați oficial ca moldoveni, erau știutori de carte, dintre care doar foarte puțini știau a scrie și a citi în limba maternă.

Pretenții teritoriale și proiecte de împărțire a Bucovinei

În timpul Primului Război Mondial, Bucovina a prezentat interes pentru statele din zonă. Austro-Ungaria dorea păstrarea și chiar extinderea provinciei cu teritorii din nordul Basarabiei (din județul Hotin) și nordul Moldovei. Rusia, mizând pe elementul slav și pe interese geostrategice, pretindea obținerea întregii provincii sau cel puțin a părții de nord a acesteia. Guvernul de la București, apelând la dreptul istoric și criteriul etno-demografic, dorea integrarea întregului ținut României. La începutul secolului al XX-lea, mișcarea națională ucraineană din Bucovina revendica o parte din teritoriul acestei provincii, până la râul Siret, inclusiv orașele Cernăuți, Siret și Storojineț. În Galiția și Bucovina exista și o mișcare panrusă, care revendica estul Galiției, nord-vestul Bucovinei și Rusia Subcarpatică pentru unirea acestora cu Imperiul Rus. Atât mișcarea panucraineană, cât și mișcarea panrusă, revendicau cea mai mare parte din nordul și vestul Bucovinei, inclusiv teritoriul dintre râurile Prut și Siret.

¹⁴ *Первая всеобщая перепись населения*, p. XIX–XX.

¹⁵ *Ibidem*, p. 97.

Pentru a combate pretențiile ucrainenilor, Iancu Flondor a întocmit, în februarie 1915, *Memoriu privitor la fruntariile Bucovinei*, în care demonstra, din punct de vedere istoric, etnografic, economic și cultural, drepturile românilor asupra teritoriului Bucovinei dintre Prut și Siret. Iancu Flondor accepta că teritoriul Bucovinei, situat la nord de râul Prut, va fi pierdut, dar susținea că restul provinciei, în special teritoriul dintre Prut și Siret, trebuia „să fie considerat ca o parte integrală a revendicărilor noastre” și constata că „ar fi cu mult mai favorabil de a renunța la «munții ruteni» decât la teritoriul conțențios dintre Prut și Siret”¹⁶. Acesta demonstra cu exemple concrete că recensământul austriac din 1910 nu reflecta corect naționalitatea populației Bucovinei, remarcând că principiul etnic este mult mai corect reflectat în listele alegătorilor, întocmite în anul 1910, conform noii legi electorale, bazată pe votul universal și pe cercuri electorale naționale. Așadar, încă de la începutul anului 1915, Iancu Flondor menționa în memoriul său că în niciun caz să nu se cedeze teritoriul dintre Prut și Siret, cu orașul Cernăuți. Acesta rezuma cele arătate în memoriul său cu câteva cuvinte tranșante: „Fără Prutul ca fruntarie, nici o învoire”¹⁷.

Diplomația austriacă a luat în calcul cedarea unei părți din Bucovina către România, pentru a obține sprijinul acesteia față de cauza Puterilor Centrale. În zilele de 5, 7 și 8 iunie 1915, la Ministerul de Externe de la Viena au avut loc convorbiri secrete privind Bucovina. Au fost elaborate trei variante ale unor posibile cedări teritoriale în Bucovina, care, în dependență de conjunctură, puteau fi luate ca bază pentru negocieri. Experții din Viena, în discuțiile privind eventualele cedări teritoriale în Bucovina, propuneau trasarea viitoarei frontiere de-a lungul unor râuri. Primele două variante prevedeau ca linia nordică a teritoriului cedat să coincidă cu râul Suceava, până la hotarul cu districtul Suceava. Ultima variantă accepta ca frontieră linia Siretului, până la hotarul cu districtul Vijnița. În toate aceste cazuri nu se ținea cont de specificul așezării localităților românești pe cursul superior al râurilor Suceava și Siret, unde mai multe sate se întindeau pe ambele maluri ale râurilor¹⁸.

Mersul evenimentelor din timpul războiului a zădărnicit speranțele autorităților austriece de a atrage România în război de partea sa, iar discuțiile privind eventualele cedări teritoriale în Bucovina nu au mai fost aplicate în practică. Totuși, însuși faptul elaborării acestor variante secrete de cedări teritoriale denotă că autoritățile de la Viena recunoșteau caracterul românesc al Bucovinei și dreptul României de a obține cel puțin o parte din această provincie, populată compact de români.

Autoritățile ruse au încercat să atragă România în război de partea lor, promițând susținerea pentru revendicările teritoriale din Austro-Ungaria. În 18 septembrie 1914, la Petrograd a fost semnat un acord secret româno-rus, potrivit

¹⁶ A.N.R., Fond Iancu Flondor, inv. 945, dosar 15, f. 2–3.

¹⁷ *Ibidem*, f. 7.

¹⁸ *Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Politisches Archiv I, Karton 818, file 21–23; trei tabele.*

căruia României i se recunoștea dreptul de a reuni „părțile din Austro-Ungaria, locuite de români”. Relativ la Bucovina, acordul stabilea că, în calitate de bază la delimitarea teritoriilor, trebuia să servească principiul naționalităților¹⁹, fără a se preciza modul de împărțire a Bucovinei.

În timpul războiului au fost elaborate câteva proiecte rusești de anexare a Bucovinei la Imperiul Rus. Primul proiect propunea încorporarea Bucovinei întregi Rusiei și a fost elaborat în ianuarie 1915, de către general-locotenentul F. Vebel. Acesta considera că trasarea hotarului pentru o împărțire a Bucovinei ar fi fost foarte dificil de realizat, întrucât în sudul provinciei exista „un amestec de etnii”. Al doilea proiect a fost propus de D. N. Vergun, unul dintre experții principali la Ministerul Afacerilor Externe a Rusiei în chestiunea Bucovinei și Galiției. Documentul a fost elaborat după semnarea Tratatului de la București, din august 1916, prin care țările Antantei recunoșteau dreptul României asupra Bucovinei până la râul Prut. Autorul insista ca Cernăuți și o parte a Bucovinei să rămână în posesia Rusiei. O atenție deosebită se acorda Facultății de Teologie de la Universitatea din Cernăuți, prin intermediul căreia se dorea atragerea românilor și a altor popoare ortodoxe din Balcani în sfera de influență a Rusiei²⁰. La sfârșitul anului 1916, A. Gherovsky și arhiepiscopul Harkovului, Antoniu, au elaborat un proiect de anexare a Bucovinei întregi Rusiei. Autorii proiectului acordau Bucovinei o mare importanță strategică pentru promovarea expansiunii țarismului rus în România și în alte țări ortodoxe din Balcani. După părerea autorilor proiectului, teritoriul bucovinean care ar fi trebuit să intre în componența României, conform Tratatului din august 1916, era cel mai bogat. Fondul bisericesc ortodox avea cele mai întinse posesiuni de pădure în sudul Bucovinei. Autorii acestui document mai menționau că, după alipirea teritoriilor românești din fosta Austro-Ungarie la România, „toate pretențiile românilor se vor referi la Basarabia”, iar Rusia, „în ochii românilor, se va transforma din dușman principal în unicul dușman”. Autorii acestui proiect susțineau că, dacă se accepta cedarea Bucovinei către România, Rusia risca să piardă și Basarabia²¹.

Aceste proiecte rusești, elaborate în anii 1915 și 1916, demonstrează că, în cazul unui război victorios, Rusia ar fi anexat cea mai mare parte a Bucovinei, cu orașul Cernăuți, fără a respecta condițiile de intrare a României în război de partea Antantei. Evoluțiile ulterioare din Imperiul Rus au zădărnicit realizarea proiectelor de anexare a Bucovinei.

Bucovina și Basarabia în timpul Primului Război Mondial

După declanșarea războiului, România a reușit timp de doi ani să-și păstreze neutralitatea. Autoritățile de la București au negociat însă cu reprezentanții țărilor

¹⁹ *România în anii Primului Război Mondial*, vol. I, București, Editura Militară, 1987, p. 103–104.

²⁰ Ion Varta, „Proiecte rusești de anexare a Bucovinei în perioada Primului Război Mondial”, în „Cugetul”, Chișinău, nr. 2, 1993, p. 37–38.

²¹ *Ibidem*, p. 38–39.

beligerante condițiile de intrare în război, în speranța de a recupera cel puțin o parte dintre teritoriile locuite de românii din Monarhia Austro-Ungară sau din Rusia Țaristă. În urma unor tratative îndelungate, în 4/17 august 1916, a fost semnat la București un tratat secret între România și țările Antantei, prin care Franța, Anglia și Rusia recunoșteau drepturile României asupra teritoriilor românești din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina. Acest tratat secret prevedea, la art. IV, că „linia de hotar va începe de la Prut, de la un punct al frontierelor actuale între Rusia și România, aproape de Novosulița, și va urca râul până la granița Galiției, la întâlnirea Prutului cu Ceremușul. De aici va urma frontiera dintre Galiția și Ungaria până la punctul Steag, cota 1655”²². Prin acest tratat Rusia acceptase ca, în cazul unui război victorios, să obțină doar Bucovina dintre Prut și Nistru, restul teritoriului, inclusiv orașul Cernăuți, urmând să se unească cu România.

În timpul războiului, Bucovina a fost grav afectată de operațiunile militare, de trei ori fiind parțial sau aproape în întregime ocupată de armata rusă. Acțiunile militare au dus mari pagube economiei și populației Bucovinei. Pentru front au fost recrutați bărbații cu vârste cuprinse între 18 și 53 de ani, iar un număr mare de locuitori, de diferite etnii, s-a refugiat în interiorul Austriei sau în alte țări. Multe întreprinderi industriale au fost distruse sau evacuate, linii de cale ferată au fost demolate, iar poduri și șosele au fost distruse. Mari pagube au fost provocate agriculturii. Cele mai mari distrugerii s-au produs în satele dintre Prut și Nistru, mai ales la hotarul cu Basarabia, unde au avut loc cele mai violente confruntări militare.

Între timp, în Rusia s-a produs revoluția bolșevică, iar în 3 martie 1918 s-a încheiat la Brest-Litovsk o pace separată între Rusia și Puterile Centrale. La începutul anului 1918, Rada de la Kiev a proclamat independența Ucrainei, revendicând și teritoriile locuite de ucrainenii din Galiția, Bucovina, Basarabia și Maramureș. La 9 februarie 1918, reprezentanții Ucrainei și Austriei au semnat la Brest-Litovsk un tratat secret, prin care Austro-Ungaria urma să primească o cantitate însemnată de cereale, în schimb autoritățile de la Viena se obligau să formeze o nouă provincie austriacă, care să cuprindă estul Galiției, locuită preponderent de ucraineni și Bucovina. Însă, din cauza evenimentelor din timpul războiului, această problemă nu a ajuns să fie discutată în Parlamentul de la Viena.

Totodată, încă în anul 1917, cea mai mare parte a României a fost ocupată de armatele germane și austro-ungare, iar guvernul de la București s-a mutat temporar la Iași. La 7 mai 1918 era semnat Tratatul de Pace de la București, prin care România renunța la teritoriile românești din Austro-Ungaria, iar teritoriul Bucovinei urma să fie mărit cu o parte din județul Hotin, cu zona Herței din județul Dorohoi și cu zona Dornei din România. În urma semnării acestui tratat, România pierdea aproape 6 000 de km², dintre care circa 600 km² urmau să fie incluși în componența Bucovinei²³. Articolul XI al acestui tratat descria hotarul din zona de

²² Pavel Țugui, *Bucovina. Istorie și cultură*, București, Editura Albatros, 2002, p. 308.

²³ *Буковина 1918–1940 pp.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток* [Bucovina în anii 1918–1940: influențe externe și dezvoltare internă], Чернівці, Зелена Буковина, 2005, p. 46.

munte a României, care urma să fie rectificat în favoarea Austro-Ungariei²⁴. Dacă acest tratat ar fi intrat în vigoare, atunci o zonă importantă muntoasă, situată la sud de Vatra-Dornei, câteva sate din apropierea orașelor Suceava și Siret, dar și teritoriul din zona Herței, inclusiv târgurile Herța și Mihăileni, ar fi fost incluse la Bucovina, în componența unei Austro-Ungarii reorganizate.

După semnarea tratatelor de pace cu Rusia și Ucraina, trupele germane și austro-ungare au ocupat teritorii importante din Ucraina, dar și o parte din județul Hotin din nordul Basarabiei. La începutul toamnei anului 1918, în Bucovina erau staționate unități militare austriece, care ocupau și o parte din județul Hotin, până la târgul Lipcani. Autoritățile austriece prevedeau să extindă districtele Câmpulung, Gura-Humorului și Siret cu teritoriile cedate de România, să înființeze un district judecătoresc cu reședința la Țureni, care să includă și satele din zona Herței și să creeze un district judecătoresc nou cu sediul la Hotin, care să cuprindă localitățile din nordul Basarabiei (din județul Hotin)²⁵.

Basarabia a fost mai puțin afectată de acțiunile militare, dar după 1916 s-a aflat în imediata apropiere a frontului din România. Și în Basarabia, sute de mii de bărbați au fost mobilizați pe front, fiind nevoiți să lupte pentru interese străine, inclusiv împotriva conaționalilor lor din Bucovina și Transilvania. Deși la 1916, când România a intrat în Primul Război Mondial alături de Antanta, Unirea Basarabiei cu România nu avea cum să fie prevăzută în politica factorilor de decizie de la București, totuși Basarabia a fost cea dintâi provincie care s-a eliberat de sub dominație străină și s-a unit, la 27 martie 1918, cu România.

Mișcarea națională din Basarabia în anul 1917

Pe parcursul anului 1917, Basarabia a fost cuprinsă de o impresionantă mișcare de eliberare națională, rezultată în urma Revoluției ruse din februarie 1917. La Chișinău și în alte localități s-au desfășurat manifestări cu caracter național, la care participanții au solicitat autonomia provinciei, învățământ în limba maternă, libertăți democratice, vot direct și secret, reforma agrară etc. Un rol deosebit au jucat în această perioadă soldații moldoveni, mai ales cei din garnizoana Odesa, unde erau dislocați circa 40 de mii. În luna mai s-a aprobat organizarea a 16 cohorte (câte două în fiecare județ), a câte 100 de ostași basarabeni²⁶. La 6–7 aprilie 1917 s-a desfășurat Congresul Uniunii Cooperatorilor, care a adoptat o rezoluție prin care se cerea autonomia administrativă, culturală și economică a Basarabiei, utilizarea limbii române în instituțiile de stat, formarea unui organ legislativ. Revendicări similare a înaintat și Congresul eparhial, desfășurat în perioada 19–25 aprilie 1917.

²⁴ Viorica Moisuc, *Basarabia, Bucovina, Transilvania. Unirea, 1918. Documente*, București, Departamentul informațiilor publice, 1996, p. 329–330.

²⁵ Erich Prokopowitsch, *Das Ende der österreichischen Herrschaft in der Bukowina*, München, Oldenburg, 1959, p. 11–12.

²⁶ Ștefan Purici, *Istoria Basarabiei – note de curs*, București, Editura Semne, 2011, p. 153–154.

În perioada 10/23–13/26 aprilie 1917 a avut loc Congresul Învățătorilor din Basarabia. Din cei aproape 600 de învățători prezenți la Congres, doar vreo 30–35 erau moldoveni. Ion Buzdugan a prezentat un referat despre starea proastă a învățământului, menționând că în toată Basarabia erau școlarizați în jur de 65–66 de mii de elevi, mai puțin de 40 mii fiind moldoveni²⁷. Participanții de diferite etnii au solicitat introducerea învățământului primar obligatoriu în limba maternă. Peste o lună, în 12/25–15/28 mai 1917, s-a desfășurat la Chișinău Congresul învățătorilor moldoveni din Basarabia. Participanții la Congres au adoptat hotărâri de introducere a alfabetului latin, începând cu anul școlar 1917/1918; organizarea unor cursuri de perfecționare pentru cadrele didactice; transformarea școlilor rusești din satele cu populație românească în „școli moldovenești”. Unele dintre aceste revendicări s-au realizat deja pe parcursul anului 1917.

În vara anului 1917, Comisia școlară moldovenească a organizat cursuri de limbă și istorie românească pentru cadrele didactice. Programul acestor cursuri a fost elaborat de Paul Gore și Onisifor Ghibu. O contribuție importantă la desfășurarea acestor cursuri au avut-o refugiații bucovineni și ardeleni, printre care Onisifor Ghibu, Romulus Cioflec, George Tofan, Liviu Marian, Ovidiu Țopa. La aceste cursuri au participat 418 cadre didactice, inclusiv 10 din Transnistria²⁸.

Vâltoarea evenimentelor revoluționare i-a cuprins și pe țărani, cea mai numeroasă pătură socială. În 21–24 mai 1917, s-a organizat Congresul I gubernial al țăranilor, la care au participat circa 500 de delegați. Congresul a decis ca pământul să fie trecut sub controlul comitetelor agrare rurale, iar în plan politic s-a pronunțat pentru reorganizarea imperiului într-o republică federativă. La 27–31 august s-a desfășurat Congresul II gubernial al țăranilor, care a discutat despre împărțirea pământului la țărani²⁹.

Revendicarea principală a mișcării naționale din Basarabia a fost dobândirea autonomiei provinciei. Cerința respectivă a fost revendicată în numeroase congrese și adunări, precum adunarea Uniunii Cooperatorilor (6–7 aprilie 1917), adunarea ostașilor moldoveni din Odesa (18 aprilie 1917), Congresul clerului și mirenilor (19–22 aprilie 1917), Congresul studenților moldoveni (20 mai 1917), Congresul gubernial al țăranilor (21–23 mai 1917) și Congresul învățătorilor moldoveni (25–28 mai 1917)³⁰.

La 20 martie 1917 are loc o adunare a fruntașilor mișcării naționale, care adoptă proiectul de program al Partidului Național Moldovenesc, semnat de 21 de membri fondatori. La 5 aprilie 1917, membrii fondatori ai P.N.M. au adoptat programul partidului și au ales Comitetul de conducere. Președinte a fost ales Vasile Stroescu,

²⁷ Vasile Harea, *Basarabia pe drumul Unirii. Amintiri și comentarii*, Iași, Editura Eminescu, 1995, p. 69, 74.

²⁸ Anton Moraru, Ion Negrei, *Anul 1918 – ora astrală a neamului românesc*, Chișinău, Editura Civitas, 1998, p. 50.

²⁹ Ștefan Purici, *op. cit.*, p. 150–152.

³⁰ Gheorghe Negru, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2000, p. 82–83.

vicepreședinți – Paul Gore și Vladimir Herța, secretar general – Pan Halippa. Vasile Stroescu a fost un președinte formal, partidul fiind condus efectiv de vicepreședinți. Principalele obiective naționale și politice ale P.N.M. erau: dobândirea celei mai largi autonomii a Basarabiei, constituirea unei Diete provinciale (Sfatul Țării), utilizarea limbii poporului în administrație, școală, biserică, armată. P.N.M. a jucat un rol important în renașterea națională a românilor basarabeni, a avut o contribuție hotărâtoare la constituirea Sfatului Țării, proclamarea Republicii Democratice Moldovenești, declararea independenței și Unirea Basarabiei cu România.

Una dintre cele mai importante manifestări din Basarabia a fost Congresul militarilor moldoveni, care a avut loc la Chișinău, în perioada 20 octombrie/3 noiembrie – 27 octombrie/10 noiembrie 1917. La acest Congres au participat, potrivit diferitor surse, între 700 și 900 de delegați. Congresul a hotărât, în ziua de 21 octombrie 1917, să declare autonomia teritorială și politică a Basarabiei. La 25 octombrie 1917 s-a adoptat o rezoluție a Congresului ostașilor moldoveni, care cuprindea 12 puncte, cele mai importante referindu-se la autonomia Basarabiei, naționalizarea școlilor, așezămintelor și dregătoriilor, formarea a 16 cohorte a câte 100 de soldați fiecare, constituirea Sfatului Țării, oprirea colonizării și realizarea reformei agrare. În ședințele din 25–27 octombrie 1917 au fost aleși primii 32 de deputați în Sfatul Țării (câte patru delegați din partea fiecărui județ)³¹.

Sfatul Țării

În toamna anului 1917, inițiativa convocării organului legislativ al Basarabiei și-a asumat-o Congresul militarilor moldoveni. În cadrul congresului a fost aleasă o „comisie de organizare”, transformată apoi, la 28 octombrie 1917, în Birou de organizare a Sfatului Țării, condus de un prezidiu, în frunte cu sublocotenentul Vasile Țanțu. Congresul militarilor moldoveni propusese ca Sfatul Țării să fie constituit din 120 de deputați, inclusiv 10 din stânga Nistrului, dintre care 84 (70%) să revină populației majoritare și 36 (30%) dintre mandate minorităților etnice³². Însă, Biroul de organizare a Sfatului Țării a decis ca acest legislativ să fie format din 150 de deputați, românii moldoveni urmând să aibă 105 (70%) mandate, iar restul grupurilor etnice 45 (30%) de mandate. Componenta Sfatului Țării reflecta structura socială, politică, administrativă, profesională a provinciei. Cei mai mulți deputați au fost aleși din partea militarilor moldoveni (44), țăranilor (30), zemstvelor județene (9), orașelor județene (8), organizațiilor cooperatiste (5)³³ etc.

³¹ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918. Documente* (în continuare se va cita *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918*), antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc, Chișinău, Editura Hyperion, 1995, p. 54–59.

³² Gheorghe E. Cojocaru, *Sfatul Țării. Itinerar*, Chișinău, Editura Civitas, 1998, p. 31.

³³ Valeriu Popovschi, *Biroul de organizare al Sfatului Țării (27 octombrie – 21 noiembrie 1917)*, București – Brăila, Editura Academiei Române, Editura Istros, 2017, p. 42–47, 80–81.

Sfatul Țării, inaugurat la 21 noiembrie 1917, era prevăzut să activeze ca un organ legislativ provizoriu, până la convocarea Adunării Constituante a Basarabiei. Sediul Sfatului Țării s-a aflat în localul fostului Gimnaziu de băieți nr. 3. Președinte al Sfatului Țării a fost ales Ion Inuleț, care deținea funcția de vicecomisar gubernial. Activitatea Sfatului Țării era coordonată de un prezidiu format din opt persoane³⁴.

Deputații s-au împărțit în două fracțiuni mari: Blocul Moldovenesc – care era majoritar, reunind o fracțiune de militari și un bloc socialist al țăranilor moldoveni și Frațiunea Minorităților – în care se evidențiau grupurile de deputați ucraineni și evrei. După 16 ianuarie 1918, din Blocul Moldovenesc s-a desprins gruparea țărănească, aceasta constituindu-se într-o fracțiune aparte. În ultima decadă a lunii februarie 1918, în Sfatul Țării activau trei fracțiuni distincte: Blocul Moldovenesc, Frațiunea Țăranilor și Frațiunea Minorităților. În Sfatul Țării, Blocul Moldovenesc dispunea de circa 47% din mandate, Frațiunea Țărănească avea 20%, iar restul de 33% revenea grupărilor de orientare social-democrată și social-revoluționară ori minorităților etnice³⁵. Deși din start a fost prevăzut un număr de 150 de deputați în Sfatul Țării, în realitate legislativul basarabean a funcționat cu un număr mai mic de deputați. Bunăoară, la deschiderea Sfatului Țării (21 noiembrie 1917) au fost prezenți 95 de deputați, iar când s-a decis Unirea, activau 138 de deputați³⁶.

La 2 decembrie 1917, deputații din Sfatul Țării au proclamat Republica Democratică (Populară) Moldovenească, denumirea accentuând caracterul românesc al provinciei locuite în majoritate de moldoveni. Reprezentanții minorităților etnice din Sfatul Țării, prin vot unanim, au susținut această decizie politică importantă. Prin proclamarea R.D.M. s-a urmărit și scopul de a contracara pretențiile teritoriale ale Ucrainei asupra unei părți a Basarabiei. Simbolurile utilizate de R.D.M. au avut la bază trecutul său istoric. Pe parcursul existenței sale, R.D.M. s-a folosit de stema medievală a Țării Moldovei și de simbolurile Revoluției române de la 1848–1849 (cântecul patriotic *Deșteaptă-te române* și tricolorul românesc). Până la convocarea Constituantei basarabene, forul legislativ suprem rămânea Sfatul Țării, iar puterea executivă era reprezentată de Consiliul Directorilor Generali, format din 10 directorate. În ședința din 7 spre 8 decembrie 1917, Sfatul Țării a votat primul guvern al R.D.M. – Consiliul Directorilor Generali, în frunte cu Pantelimon Erhan (președinte al Guvernului și director general la Agricultură)³⁷. Din zece directori generali ai Guvernului Basarabiei, șapte erau moldoveni, doi ucraineni și unul evreu.

Din cauza situației dificile din Basarabia, Sfatul Țării nu a reușit să realizeze schimbări radicale la nivel administrativ. În teritoriu, organele locale și-au continuat

³⁴ Idem, *Republica Democratică Moldovenească (Formarea și evoluția. 1917–1918)* (în continuare se va cita Valeriu Popovschi, *Republica Democratică Moldovenească*), București – Brăila, Editura Academiei Române, Editura Istros, 2017, p. 255.

³⁵ Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, Editura „Victor Frunză”, 1992, p. 502–503.

³⁶ Valeriu Popovschi, *Republica Democratică Moldovenească*, p. 253.

³⁷ Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu de documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917–1918*, București, Editura Cartea Românească, 1929, p. 127–128.

activitatea în formula stabilită în perioada administrației țariste, dar vechii funcționari au fost obligați să depună jurământ față de Sfatul Țării și R.D.M. Într-o atmosferă solemnă, ostașii moldoveni au depus jurământul de credință R.D.M. Treptat, printr-o serie de măsuri, s-a făcut transferul de suveranitate de la vechile organe de putere din perioada țaristă, către organele de putere ce exprimau suveranitatea R.D.M. Proclamarea R.D.M. la 2 decembrie 1918 a fost un eveniment important în lupta de emancipare a românilor basarabeni, constituind un prim pas în direcția desprinderii ținutului de Rusia și a apropierii de România.

Proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești

La începutul anului 1918, situația din Basarabia devenise critică din cauza trupelor rusești bolșevizate, care se retrăgeau în interiorul Rusiei, și a unor grupuri sovietice, care au încercat să preia puterea la Chișinău. Frontul Român se destrămase, iar armatele ruse, trecând prin Basarabia, jefuiau populația și subminau activitatea autorităților. În aceste condiții dificile, guvernul moldovenesc a solicitat ajutor din partea armatei române. La 6 ianuarie 1918, în gara Chișinău a sosit un eșalon cu circa 1 000 de soldați ardeleni, care veneau de la Kiev. Însă, trenul cu voluntari ardeleni a fost atacat în gară de forțele bolșevice, câțiva soldați au fost uciși sau răniți, mulți fiind dezarmați și făcuți prizonieri. Ei au fost ținuti în arest până la 13 ianuarie 1918, când au fost eliberați de armata română³⁸.

În aceste zile dificile, un grup de deputați din Sfatul Țării s-a întrunit într-o consfătuire secretă și a decis să trimită, pe căi diferite, trei delegații la Iași, pentru a solicita ajutorul urgent al armatei române. Guvernul României a decis să trimită peste Prut două divizii de infanterie și două de cavalerie. Armata română a intrat în Basarabia, pentru a pune capăt anarhiei și dezordinii. La 13/26 ianuarie 1918, Divizia 11 Infanterie, în frunte cu generalul Ernest Broșteanu, a intrat în Chișinău, iar unitățile bolșevice s-au retras fără rezistență la Tighina. Armata română a luat sub control orașul Tighina la 7 februarie 1918. Divizia 13 Infanterie română a trecut Prutul în sudul Basarabiei și a luat sub control orașele Bolgrad, Ismail, Cahul, iar la 8 martie 1918 a intrat în Cetatea Albă³⁹. Totodată, județul Hotin a fost ocupat de armata austriacă. În confruntările militare cu forțele bolșevice, armata română a pierdut trei ofițeri și 122 de soldați, iar 12 ofițeri și 309 ostași au fost răniți⁴⁰.

Situația geopolitică s-a modificat radical după ce, în 12 ianuarie 1918, Ucraina și-a proclamat independența față de Rusia sovietică. La 19 ianuarie 1918, s-a format un nou guvern R.D.M., condus de Daniel Ciugureanu⁴¹. Problema proclamării

³⁸ Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru, *Ioan Pelivan. Părinte al mișcării naționale din Basarabia*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2011, p. 112–113.

³⁹ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1918*, ediția a II-a, București, Editura Semne, 1998, p. 85.

⁴⁰ Gheorghe E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 72.

⁴¹ Mihai Adauge, Eugenia Danu, Valeriu Popovschi, *Mișcarea națională din Basarabia. Cronica evenimentelor din 1917–1918*, Chișinău, Editura Civitas, 1998, p. 81; Gheorghe E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 74.

independenței R.D.M. s-a pus în discuție în ședința Sfatului Țării din 22 ianuarie 1918. Declarația a fost votată în unanimitate și fără dezbateri în ședința din noaptea de 23–24 ianuarie 1918. Decizia politică a Sfatului Țării a fost determinată de faptul că Ucraina s-a proclamat independentă, iar teritoriul dintre Prut și Nistru nu mai avea nicio legătură terestră directă cu restul Rusiei. Totodată, Declarația de independență lăsa deschisă posibilitatea împlinirii aspirațiilor la unitate națională a românilor basarabeni, Republica Moldovenească rezervându-și dreptul ca singură să-și hotărască soarta.

Președintele R.D.M. independente a fost ales Ion Inculeț. Frațiunile parlamentare din Sfatul Țării, dar și forțele politice din afara Parlamentului basarabean, au perceput diferit independența R.D.M. Pentru moldoveni, independența era o etapă spre unire, pentru minoritarii din Basarabia (ruși, ucraineni, evrei, bulgari), independența constituia mai degrabă o garanție contra unirii și păstrarea speranței unei noi alipiri la Rusia.

Unirea Basarabiei cu România

După proclamarea independenței, Republica Democratică Moldovenească rămânea un stat instabil și fără o perspectivă clară. Totodată, guvernul Ucrainei, în timpul negocierilor de pace cu Germania și Austro-Ungaria, a înaintat noi pretenții asupra Basarabiei. În ședința specială din 16 martie, deputații din Sfatul Țării au dezbătut nota Guvernului Ucrainei și au criticat politica anexionistă față de Basarabia⁴².

Situația complicată a R.D.M. și izbucnirea războiului civil în Rusia i-a determinat pe mulți lideri basarabeni să opteze pentru unirea cu România. În luna martie, rezoluții de unire cu România au adoptat adunările zemstvelor din județele Bălți, Soroca, Uniunea marilor proprietari din Basarabia, consiliul orașului Soroca⁴³. La 20–23 martie 1918, o delegație a Sfatului Țării (Ion Inculeț, Pan Halippa, Daniel Ciugureanu) s-a aflat la Iași pentru a discuta problema unirii cu guvernul român. Ion Inculeț a propus „unirea cu autonomie deplină”, Daniel Ciugureanu și Pan Halippa au optat pentru unire necondiționată⁴⁴.

La 27 martie 1918, Sfatul Țării s-a întrunit în ședință solemnă. Au fost citite și puse în discuție două declarații. Blocul Moldovenesc se pronunța pentru unirea Basarabiei cu România, dar într-o variantă condiționată. Frațiunea Țărănească a avansat două căi de soluționare a problemei: – organizarea unui referendum sau convocarea Adunării Constituante basarabene; – constituirea unui stat federativ cu România. Reprezentanții minorităților etnice (germane, bulgaro-găgăuze, ucrainene și ruse) au declarat că nu au fost împuterniciți să se pronunțe pe marginea acestui subiect

⁴² Anton Moraru, Ion Negrei, *op. cit.*, p. 181–182.

⁴³ Ștefan Purici, *op. cit.*, p. 169.

⁴⁴ Gheorghe E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 103.

foarte important și se vor abține de la vot⁴⁵. Doar polonezul Felix Dudkevici a susținut deschis unirea Basarabiei cu România.

În final, Sfatul Țării a votat Declarația de unire a Basarabiei cu România, în următoarea formulă: „Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și [a] dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România!”. La baza declarației de unire s-a aflat rezoluția elaborată de deputații din Blocul Moldovenesc. Din 125 de deputați prezenți la ședință, 86 au votat pentru, trei împotriva, 36 s-au abținut, iar 13 deputați au lipsit de la ședință⁴⁶.

Unirea Basarabiei cu România se înfăptuia pe principiul păstrării unei anumite autonomii pentru provincia dintre Prut și Nistru. Sfatul Țării își continua activitatea și urma să înfăptuiască reforma agrară și să asigure autonomia provincială. Doi reprezentanți ai Basarabiei, desemnați de Sfatul Țării, urmau să intre în Consiliul de Miniștri român, iar pe viitor urmau să fie aleși din rândul reprezentanților Basarabiei în Parlamentul român. Basarabia urma să trimită în Parlamentul român un număr de deputați proporțional cu populația, iar alegerile locale și parlamentare urmau să se organizeze pe baza votului universal, egal, direct și secret. Libertatea personală, a credinței, a adunărilor, toate libertățile obștești urmau să fie garantate prin Constituție, iar persoanele persecutate în trecut din motive politice urmau să fie amnistiate⁴⁷.

La 30 martie 1918, o delegație a Basarabiei, condusă de Ion Inculeț, Pan Halippa și Constantin Stere a înmănat regelui Ferdinand I *Declarația de Unire a Basarabiei cu România*, aceasta fiind promulgată prin Decret regal la 9/22 aprilie 1918. După Unire, Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu au fost desemnați ca miniștri în Guvernul României, iar în funcția de președinte al Sfatului Țării a fost ales, la 2 aprilie 1918, Constantin Stere. La 6 aprilie, președinte al Consiliului Directorilor Generali a devenit Petre Cazacu⁴⁸.

După Unire, Sfatul Țării s-a concentrat asupra reformei agrare în Basarabia. Legea agrară a fost votată la 27 noiembrie 1918, fiind promulgată prin Decretul regal din 22 decembrie 1918. Reforma agrară prevedea ca marii proprietari să nu aibă terenuri mai mari de 100 de hectare. Sfatul Țării și-a încetat existența după ce, la 27 noiembrie 1918, a votat Declarația de unire necondiționată a Basarabiei cu România.

⁴⁵ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918*, p. 206–208.

⁴⁶ Gheorghe E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 113–114; *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918*, p. 210.

⁴⁷ Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări*, Chișinău, Tipografia Centrală, 1998, p. 256.

⁴⁸ Gheorghe E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 141.

Deputații bucovineni în Parlamentul de la Viena în toamna anului 1918

În Parlamentul austriac activau 14 deputați din partea Bucovinei, aleși în 1911, din care șase erau români. În vara și toamna anului 1918 au avut loc dezbateri privind viitorul Austro-Ungariei. Deputații români au protestat față de o eventuală alipire a Bucovinei la Galiția, dar acceptau o cedare parțială a nordului provinciei. La 22 iulie 1918, Constantin Isopescu-Grecu a făcut o declarație în Parlament, în care a menționat că, „întâmplându-se să fie dată necesitatea ca districtele ucrainene să fie separate de Bucovina spre a fi încorporate teritoriului administrativ ucraino-galițian, compatrioții noștri ucraineni nu vor întâmpina la noi, românii, greutăți prea mari, dară aceasta numai dacă Bucovina va păstra și mai departe autonomia sa ca provincie independentă”. Deputatul preciza că „numai o Bucovină româno-germană, având Prutul de frontieră la nord și la Cernăuți de capitală, iar la sud cuprinzând și triunghiul cedat de România, e singur posibil ca teritoriu independent administrativ al Bucovinei noi”⁴⁹.

Evenimentele militare de pe frontul de vest însă au făcut imposibilă constituirea unei provincii ucrainene în componența Austro-Ungariei. În lunile august și septembrie 1918, trupele austro-germane au suferit înfrângeri importante pe frontul de vest, ceea ce a grăbit încheierea războiului. La 4 octombrie 1918, în Parlamentul de la Viena s-au pus în discuție cele 14 puncte ale președintelui american Woodrow Wilson. Unul dintre puncte prevedea că popoarele din Austro-Ungaria aveau dreptul să se organizeze autonom. Însă, cehii, polonezii, maghiarii și slavii din sudul Monarhiei nu mai acceptau o reorganizare politică a imperiului și optau pentru deplina independență față de autoritățile de la Viena. Constantin Isopescu-Grecul a cerut autonomie largă pentru cele patru milioane de români din Austria și Ungaria, dar în cadrul unei monarhii federative. Astfel, deși principalele naționalități din Austro-Ungaria optau deja pentru independență deplină, deputații români din Parlamentul austriac erau încă loiali față de imperiu și optau pentru unirea românilor din Regatul Ungariei și Bucovina în componența unei monarhii reorganizate.

La 16 octombrie 1918, împăratul Carol I a emis proclamația *Către popoarele mele*, prin care accepta reorganizarea Austro-Ungariei într-o federație de șase state „independente” – austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean, Transilvania rămânând în componența Ungariei⁵⁰. În acest manifest nu se preciza statutul Bucovinei, dar se specifica faptul că locuitorii ar urma să decidă sub ce formă vor fi incluși în cadrul viitorului stat federativ. La 22 octombrie 1918, în Parlamentul austriac s-au organizat dezbateri privind manifestul emis de împărat. În această ședință, deputatul Isopescu-Grecul a cerut pentru românii din Bucovina și Ungaria dreptul de a se organiza într-un stat propriu în cadrul noii confederații de state din

⁴⁹ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 360–362.

⁵⁰ Pavel Țugui, *op. cit.*, p. 297.

Austria⁵¹. Deputatul Gheorghe Grigorovici s-a pronunțat împotriva împărțirii Bucovinei și l-a acuzat pe deputatul ucrainean din Bucovina, Nikolai Wasilko, că, în timpul negocierilor de pace de la Brest-Litovsk, ar fi optat pentru includerea Bucovinei într-un stat ucrainean. La rândul său, Nikolai Wasilko a cerut împărțirea Bucovinei între români și ucraineni, pretinzând că ucrainenii vor discuta cu românii în spiritul dreptului la autodeterminare. Deputatul Keschmann s-a pronunțat împotriva dezmembrării Bucovinei și a cerut, în cazul soluționării problemei naționale în Bucovina și estul Galiției, să fie garantate drepturile politice și culturale ale comunității germane⁵².

Ultima ședință a Parlamentului a avut loc la 28 octombrie 1918. La aceasta au participat doi deputați români din Bucovina (Constantin Isopescu-Grecul și Teofil Simionovici). La 3 noiembrie 1918, Austro-Ungaria a cerut semnarea unui armistițiu și încheierea ostilităților militare, iar la 11 noiembrie 1918 și Germania a semnat un armistițiu de încetare a războiului. Tot la 11 noiembrie 1918, împăratul Carol I de Habsburg a abdicat, fiind desființată Monarhia Austro-Ungară și proclamată republica.

Situația din Bucovina în toamna anului 1918

Evenimentele din cuprinsul Monarhiei Austro-Ungare s-au derulat cu repeziciune, iar principalele naționalități și-au declarat independența. Prăbușirea Imperiului Habsburgic a creat condiții favorabile pentru afirmarea mișcării naționale românești din Bucovina. Către sfârșitul lunii octombrie 1918, din cei șase deputați români, patru se aflau deja la Cernăuți, iar ceilalți doi (Constantin Isopescu-Grecul și Teofil Simionovici) erau încă la Viena. Alexandru Hurmuzachi, care era și președintele Dietei Bucovinei, a avut, în acele momente istorice, o poziție ezitantă și loială față de autoritățile centrale. Aurel Onciul, de asemenea, și-a păstrat convingerea că Monarhia Austro-Ungară poate fi reorganizată și a optat pentru o înțelegere cu ucrainenii în privința viitorului Bucovinei. Totodată, o parte din intelectualitatea românească, în frunte cu profesorii Ion Nistor și George Tofan, se afla în refugiu în România, cei mai mulți dintre intelectuali fiind la Chișinău.

În aceste împrejurări, la inițiativa lui Sextil Pușcariu, un grup de intelectuali români s-a întâlnit, la 12 octombrie 1918, în casa medicului Isidor Bodea și a decis să intre în acțiune pentru afirmarea drepturilor naționale ale românilor bucovineni. Atunci s-a luat hotărârea să fie publicat ziarul „Glasul Bucovinei”. La 16 octombrie a venit în Cernăuți cunoscutul om politic Iancu Flondor, care în acele zile istorice s-a poziționat în fruntea mișcării naționale și s-a pronunțat împotriva împărțirii Bucovinei pe criterii etnice.

⁵¹ Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 30; Radu Economu, *Unirea Bucovinei. 1918*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 2011, p. 14, 42–43.

⁵² Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 30–31; Radu Economu, *op. cit.*, p. 14–15.

Între timp, se constituia la Lvov în 17 octombrie 1918, Rada Ucraineană, în cadrul căreia au avut loc dezbateri legate de viitorul teritoriilor locuite de ucraineni. În ședința din 20 octombrie, majoritatea delegaților Constituantei ucrainene s-a pronunțat pentru înființarea unui stat autonom ucrainean în cadrul Monarhiei Austro-Ungare. În Bucovina, ucrainenii au constituit, la 25 octombrie 1918, un Comitet ucrainean provincial în frunte cu Omelian Popowicz, care a funcționat ca o secție a Comitetului național ucrainean din Lvov⁵³.

Românii bucovineni au acționat ferm, pentru a preîntâmpina o împărțire a Bucovinei. La 27 octombrie 1918, a avut loc la Cernăuți o adunare a reprezentanților românilor bucovineni, care s-a proclamat Constituantă și a adoptat o moțiune formată din patru puncte. La această adunare s-a decis „unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent” și purcederea spre acest scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria. Constituanta respingea cu hotărâre orice încercare care ar fiți la știrbirea Bucovinei, dar dorea să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare⁵⁴. La momentul adoptării moțiunii din 27 octombrie 1918, la conducerea României se afla guvernul filogerman condus de Alexandru Marghiloman, care, fiind nevoit să respecte prevederile Tratatului de Pace cu Puterile Centrale, nu putea să revendice oficial teritoriile locuite de românii din Austro-Ungaria. De aceea, și românii bucovineni au optat doar pentru unirea cu conaționalii lor din Transilvania și Ungaria.

La 27 octombrie 1918 au fost aleși 50 de membri în Consiliul Național Român. În aceeași zi a fost creat un Comitet executiv, format din Iancu Flondor (președinte), Dionisie Bejan, Dori Popovici și Sextil Pușcariu (vicepreședinți). Ca membri sunt numiți și cei șase deputați români din Parlamentul austriac, deși numai Gheorghe Sârbu și Gheorghe Grigorovici au participat la adunarea din 27 octombrie 1918. Constantin Isopescu-Grecul și Teofil Simionovici au comunicat din Viena că sunt de acord cu deciziile adoptate de Constituantă⁵⁵. La 28 octombrie 1918, Iancu Flondor, împreună cu Gheorghe Sârbu și Dori Popovici, s-au prezentat la Palatul guvernamental și au cerut guvernatorului Josef Etdorf să predea puterea Consiliului Național Român din Bucovina. Etdorf însă a refuzat să accepte această solicitare.

Între timp, la 3 noiembrie 1918, ucrainenii au convocat o mare adunare la Cernăuți, care a votat pentru împărțirea Bucovinei pe criteriul etnic. Adunarea ucrainenilor a decis atunci că orașul Cernăuți, circumscripțiile Zastavna, Coțmani, Vașcăuți și Vijnița în întregime, circumscripțiile Cernăuți și Siret după majoritatea stabilită la ultimul recensământ și unele localități din Storojineț, Rădăuți, Suceava și Câmpulung, cu majorități ucrainene, deveneau teritorii național-ucrainene, iar Consiliul Național Ucrainean prelua puterea asupra acestor teritorii⁵⁶.

⁵³ Radu Economu, *op. cit.*, p. 16.

⁵⁴ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918*, p. 260.

⁵⁵ Radu Economu, *op. cit.*, p. 18, 20.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 157.

Gubernatorul Josef Etdorf a intenționat să predea puterea în comun reprezentanților românilor și ucrainenilor bucovineni, dar Iancu Flondor a refuzat propunerea. Pentru a restabili ordinea în Bucovina, Iancu Flondor a solicitat sprijinul guvernului român. În acest scop a fost trimis la Iași Vasile Bodnărescu. Iancu Flondor a trimis o telegramă și lui Sever Zotta, care era directorul Arhivelor Statului din Iași, prin care solicita să intervină la autoritățile române în favoarea intrării trupelor române în Bucovina⁵⁷.

6 noiembrie 1918 a fost o zi crucială pentru soarta viitoare a Bucovinei. În această zi, reprezentanții ucrainenilor au reușit să preia controlul asupra mai multor instituții importante din Cernăuți și au solicitat guvernatorului Etdorf să predea conducerea Consiliului ucrainean. Palatul Național Român din Cernăuți a fost devastat, iar Iancu Flondor, împreună cu Dionisie Bejan s-au refugiat în clădirea reședinței mitropolitane. Aurel Onciul, fără a se consulta cu alți reprezentanți ai românilor, a convenit cu ucrainenii să fie constituit un guvern român pentru sudul provinciei, și unul ucrainean, pentru nordul provinciei, orașul Cernăuți urmând să aibă o administrație comună. Viitorul Congres de Pace urma să decidă definitiv soarta Bucovinei. Aurel Onciul este declarat comisar național român, deși acesta nu avea susținerea reprezentanților românilor bucovineni⁵⁸.

La 6 noiembrie 1918, guvernul filogerman al României și-a prezentat demisia. În aceeași zi s-a constituit la Iași un nou guvern, în frunte cu generalul Constantin Coandă. În zilele următoare, acest guvern a anulat prevederile Tratatului de Pace cu Puterile Centrale și a cerut trupelor germane și austro-ungare să părăsească teritoriul României. În dimineața zilei de 6 noiembrie 1918, primele detașamente de grăniceri și jandarmi români au intrat în orașele din sudul Bucovinei (Suceava, Gura-Humorului și Câmpulung) pentru a restabili ordinea. În seara zilei de 6 noiembrie 1918, comanda Diviziei a VIII-a, în frunte cu generalul Iacob Zadik, se instalează în localitatea Burdujeni. La 8 noiembrie 1918, generalul Zadik a primit ordin de la guvernul Constantin Coandă să pornească spre capitala Bucovinei⁵⁹. În această conjunctură complicată, Aurel Onciul s-a deplasat la Suceava și a încercat să-l convingă pe generalul Zadik să nu înainteze mai la nord de linia râului Siret, pentru a preîntâmpina incidente armate. Aurel Onciul era convins că Bucovina, cu o administrație reorganizată pe principii naționale, va rămâne în componența unei Austrii federative. Tentativa sa de a stopa înaintarea armatei române în Bucovina nu a fost încununată de succes, iar Aurel Onciul a plecat la Iași, pentru a convinge autoritățile române să stopeze această acțiune militară.

La 9 noiembrie 1918 a sosit la Cernăuți un detașament format din 180 de soldați români lugojeni, care au decis să vină în ajutorul românilor bucovineni. În aceeași zi, un avion românesc a zburat deasupra Cernăuțului și a aruncat proclamația generalului Zadik, prin care se anunța despre intrarea armatei române în Bucovina.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 25–26.

⁵⁸ Pavel Țugui, *op. cit.*, p. 299; Radu Economu, *op. cit.*, p. 27–28, 158–161.

⁵⁹ Pavel Țugui, *op. cit.*, p. 314–315.

Unitățile militare ucrainene părăsesc Cernăuțiul și se îndreaptă spre Galiția, unde se dădeau lupte între polonezi și ucraineni. Astfel, la 9 noiembrie 1918, instituțiile cele mai importante din Cernăuți au fost luate sub controlul Consiliului Național Român, iar preotul Gheorghe Șandru devenea primar al capitalei Bucovinei. La 11 noiembrie 1918, armata română a intrat fără niciun foc de armă în Cernăuți, fiind întâmpinată cu aplauze în piața centrală a orașului. În zilele următoare, unitățile armatei române au trecut Prutul și au luat sub control tot teritoriul Bucovinei, dar și partea de nord-vest a județului Hotin.

Unirea Bucovinei cu România

La 12 noiembrie 1918, în ședința Consiliului Național Român s-a votat Legea fundamentală provizorie asupra puterilor în Țara Bucovinei. În aceeași zi se constituie guvernul Bucovinei, în frunte cu Iancu Flondor (președinte și interimar la Justiție), format din 11 membri, care erau responsabili pentru diferite secretariate⁶⁰. În ședința Consiliului Național Român din 13 noiembrie, Gheorghe Grigorovici a ținut un discurs critic la adresa noului guvern al Bucovinei și a făcut unele precizări referitoare la atitudinea deputaților români din Parlamentul austriac care au consimțit la o înțelegere cu ucrainenii în privința nordului provinciei. Gheorghe Grigorovici opta pentru votul universal, secret și proporțional. Însă, deoarece românii nu constituiau majoritatea, în cazul unor alegeri pentru Parlamentul provincial, aceștia nu ar fi obținut majoritatea. El considera că atunci conjunctura a fost favorabilă pentru români, dar în viitor s-ar putea să fie o situație mai puțin favorabilă, iar România să fie singură față de vecinul de la răsărit⁶¹.

În zilele următoare, Consiliul Național Român și guvernul Bucovinei au acționat în direcția restabilirii ordinii publice în întreaga provincie și pregătirea manifestației pentru unirea cu România. La 22 noiembrie, circa 100 de refugiați bucovineni, în frunte cu profesorul Ion Nistor, au revenit la Cernăuți, venind de la Iași și Chișinău. În ziua de 25 noiembrie 1918 a avut loc a patra ședință a Consiliului Național Român, sub președinția lui Dionisie Bejan. La această ședință a participat și mitropolitul Vladimir Repta. În aceeași zi au fost cooptați 50 de noi membri în Consiliul Național Român, inclusiv 12 refugiați bucovineni⁶².

La 28 noiembrie 1918, în Sala sinodală a Reședinței Mitropolitane din Cernăuți s-a întrunit Congresul General al Bucovinei, la care au fost prezenți 74 de membri ai Consiliului Național Român, șase delegați ai polonezilor, șapte ai germanilor, 13 locuitori din cinci sate ucrainene. La această manifestare istorică au asistat mai mulți oaspeți din Basarabia (Pantelimon Halippa, Ion Pelivan, Ion Buzdugan și Grigore Cazacliu), din Transilvania și Ungaria (Gheorghe Crișan,

⁶⁰ Radu Economu, *op. cit.*, p. 165–166.

⁶¹ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918*, p. 290–291.

⁶² Radu Economu, *op. cit.*, p. 156–157.

Victor Deleu și Vasile Osvadă), precum și reprezentanții armatei române, în frunte cu generalul Iacob Zadik⁶³.

În cadrul acestui Congres, Ion Nistor a prezentat un comunicat despre perioada austriacă de stăpânire a Bucovinei și a cerut să fie votată moțiunea propusă. Declarații de susținere a unirii Bucovinei cu România au rostit Stanislaw Kwiatkowski (din partea delegației polonezilor) și Alois Lebouton (din partea delegației germanilor)⁶⁴. Iancu Flondor a dat citire declarației Congresului General al Bucovinei, prin care se decidea „unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României”⁶⁵.

În ziua următoare, o delegație a Congresului General al Bucovinei, constituită din 15 persoane, în frunte cu Iancu Flondor, a sosit la Iași și a înmănat în mod solemn actul de unire a Bucovinei regelui Ferdinand și guvernului român. După aceasta, delegația bucovineană a călătorit cu un tren special spre București, însoțind familia regală, guvernul român și autoritățile militare. În capitala României au fost întâmpinați cu mare triumf la 1 decembrie 1918, ziua când la Alba Iulia se adopta decizia de unire a Transilvaniei și Banatului cu România.

Actul Unirii din 28 noiembrie 1918 a fost confirmat prin Decretul-lege nr. 3744/1918, semnat la 18 decembrie 1918. Tot atunci a fost emis un decret pentru administrația Bucovinei, Iancu Flondor și Ion Nistor fiind numiți în funcții de miniștri secretari de stat fără portofolii pentru Bucovina, primul având reședința la Cernăuți, iar al doilea la București. Aceste decizii au intrat în vigoare la 2 ianuarie 1919⁶⁶.

Recunoașterea internațională a Unirii Bucovinei și Basarabiei cu România

În decursul anului 1919, autoritățile române au depus eforturi pentru a obține recunoașterea internațională a unirii Bucovinei și a celorlalte provincii românești cu România. Rolul principal în cadrul Conferinței de Pace de la Paris l-au jucat Franța, Anglia, S.U.A. și Italia.

Delegația română, condusă de prim-ministrul Ion I. C. Brătianu, a întâmpinat mari dificultăți în problema recunoașterii unirii Bucovinei, în hotarele sale istorice, cu România și în chestiunea tratatului minorităților. La 1 februarie 1919, Ion I. C. Brătianu a solicitat Consiliului Suprem al Conferinței de Pace ca râul Nistru să devină frontiera României în Bucovina și Basarabia, anulându-se astfel prevederile tratatului secret din 4/17 august 1916, prin care frontiera României în Bucovina urma să fie pe râul Prut. Acest punct de vedere a fost contestat în martie 1919, de

⁶³ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 394–395.

⁶⁴ Radu Economu, *op. cit.*, p. 176–177.

⁶⁵ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917–1918*, p. 333–335.

⁶⁶ Radu Economu, *op. cit.*, p. 57–58, 184–186.

către Sydorenko, membru al Directoratului condus de Simion Petliura care, în numele Ucrainei democratice, a revendicat teritoriul Bucovinei dintre Prut și Nistru, locuit în cea mai mare parte de ucraineni. Mai târziu, în mai 1919, cererea lui Sydorenko s-a limitat la o porțiune mai mică din nord-vestul Bucovinei, situată în valea Ceremușului⁶⁷.

În timpul desfășurării Conferinței de Pace, unirea întregii Bucovine cu România a fost contestată de către delegația americană. La 21 ianuarie 1919, delegația S.U.A. a întocmit o documentație, potrivit căreia Bucovina era divizată în două regiuni etnice principale, despărțite printr-o linie ce trecea la o milă depărtare nord-vest de Cernăuți, lăsând acest oraș României. Dacă s-ar fi acceptat această recomandare, România ar fi pierdut în Bucovina un teritoriu care, după recensământul din 1910, era locuit de 85 000 de ucraineni și doar 300 de români, fără a se preciza numărul locuitorilor de alte naționalități⁶⁸.

După mai multe discuții, purtate în secret și fără participarea unor reprezentanți ai delegației române, delimitarea etnică a Bucovinei a fost aprobată de Consiliul Suprem al celor Patru Puteri, la 21 iunie 1919. Experții Nicu Flondor și Alexandru Vitencu au întocmit un memoriu, în care demonstau cu argumente istorice și economice că nord-vestul Bucovinei trebuia inclus în componența României. Aceștia remarcă faptul că în valea Ceremușului și la nord de Prut existau multe sate răzeșești, cu populație românească parțial slavizată, care dorea să rămână a României. Experții acceptau o rectificare de hotar în zona muntoasă Putila, din districtul Vijnița, „a cărui cedare n-ar fi constituit o pierdere mare economică, nici etnografică”⁶⁹.

La 21 iulie 1919, în semn de protest față de modul cum a fost tratată delegația României la Conferința de Pace, Ion I. C. Brătianu a părăsit lucrările conferinței. Acesta a protestat și față de hotărârea Consiliului Superior al celor Patru Puteri de a lipsi Bucovina de nordul și nord-vestul teritoriului său istoric. Ulterior, delegația americană și-a modificat poziția față de hotarul din Bucovina, fiindcă teritoriul în discuție nu a fost revendicat de Polonia. În aceste împrejurări s-a propus ca bazinul râului Ceremuș să fie redat României, Poloniei urmând să îi fie cedate doar câteva sate din nord-vestul extrem al Bucovinei, pe unde trecea calea ferată ce făcea legătură între orașele galițiene Kolomea și Zalesciki. O decizie în acest sens a fost luată de Consiliul Superior la 1 august 1919, dar delegația română urma să fie informată despre această hotărâre doar după semnarea Tratatului de Pace cu Austria⁷⁰.

La 10 septembrie 1919, la Saint-Germain en Laye, a fost semnat Tratatul de Pace între Austria și țările aliate. România a refuzat să semneze atunci acest tratat,

⁶⁷ Daniel Hrenciuc, „Un capitol din recunoașterea diplomatică a Marii Uniri. Problema Bucovinei în cadrul Conferinței de Pace de la Paris (1919–1920). Contribuții istorice”, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul X, nr. 2, 2003, p. 441.

⁶⁸ Radu Economu, *op. cit.*, p. 113–114.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 114–115, 202–203.

⁷⁰ Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p. 446; Radu Economu, *op. cit.*, p. 116.

fiindcă nu era de acord cu stipulațiile din Tratatul Minorităților și cu trasarea frontierelor. Abia la 10 decembrie 1919, delegația României a semnat acest tratat, după ce a reușit să obțină câteva modificări. La 18 decembrie 1919, delegația română a fost informată despre decizia luată în privința frontierei României în Bucovina. În afara hotarelor țării rămăneau cinci sate din extremitatea nord-vestică a Bucovinei, care erau atribuite Poloniei din considerente economice⁷¹. În perioada 1921–1935 a activat o comisie mixtă româno-polonă pentru delimitarea frontierei între cele două țări. În final, cele cinci sate din nord-vestul Bucovinei au revenit României.

Parlamentul României a ratificat Tratatului de Pace cu Austria în două ședințe, din 23 și 30 iulie 1920. Tratatul a intrat în vigoare la 4 septembrie 1920, când au fost depuse la Paris instrumentele de ratificare⁷². Astfel, după 144 de ani de stăpânire austriacă și după aproape un an de negocieri în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, unirea Bucovinei cu România era recunoscută oficial, în hotarele sale istorice până la Ceremuș, Colacin și Nistru.

Diplomația română a depus eforturi susținute și pentru recunoașterea internațională a unirii Basarabiei cu România. La Conferința de Pace de la Paris au avut loc mai multe dezbateri și examinări ale acestei probleme. Puterile Aliate au înaintat la 3 martie 1920 o *Notă* guvernului României, în care se recunoștea formal unirea Basarabiei cu România. La 28 octombrie 1920, reprezentanții Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei au semnat la Paris Tratatul cu privire la recunoașterea unirii Basarabiei cu România. Senatul și Adunarea Deputaților din România a ratificat acest tratat în aprilie 1922, iar documentul ratificat a fost depus la Paris, în ziua de 19 mai 1922. În aceeași zi, tratatul a fost ratificat de Marea Britanie. Parlamentul Franței a ratificat acest tratat la 11 mai 1924, iar cel al Italiei la 7 martie 1927. Însă, Japonia nu a ratificat tratatul, din care cauză se poate constata că acesta nu a intrat în vigoare⁷³.

Concluzii

La începutul secolului al XX-lea, Bucovina și Basarabia deveniseră provincii multietnice. În Bucovina, din totalul de circa 800 de mii de locuitori, 38,4% erau vorbitori de ucraineană, iar 34,4% români, deși după alte criterii (limba maternă a elevilor din școlile primare sau numărul alegătorilor) românii erau mai numeroși decât ucrainenii. În Basarabia, după recensământul din 1897, românii basarabeni, înregistrați oficial moldoveni, formau 47,6% din populație, cea mai mare minoritate fiind ucrainenii (malorușii) – 19,6%. Ucrainenii locuiau compact în nord-vestul Bucovinei și în nordul județului Hotin. În sudul Basarabiei existau comunități

⁷¹ Radu Economu, *op. cit.*, p. 116, 118.

⁷² Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p. 448.

⁷³ Anton Moraru, Ion Negrei, *op. cit.*, p. 176–177.

compacte de moldoveni, bulgari, găgăuzi, germani, ucraineni și ruși, dar nicio etnie nu forma o majoritate absolută. Structura etnică a populației era cea mai diversă în orașele din Bucovina și Basarabia. În localitățile urbane din Bucovina, 47,7% dintre locuitori erau vorbitori de germană (evrei și etnici germani), urmați de români (22,9%), ucraineni (17,9%) și polonezi (11,1%). În orașele din Basarabia, cei mai mulți locuitori erau evrei (37,2%), ruși (24,4%) și ucraineni (15,7%), doar 14,2% fiind moldoveni.

În ajunul declanșării Primului Război Mondial, Bucovina dispunea de un sistem de învățământ dezvoltat, iar circa 96% dintre copiii de vârstă școlară frecventau o școală. În 1913, în Bucovina funcționau 564 de școli primare, cu diferite limbi de instruire (219 ucrainene, 190 românești, 97 germane, 15 poloneze, 4 maghiare, 39 mixte). Școlile primare erau frecventate de circa 110 mii de elevi, inclusiv 38% români, 34,8% ucraineni, 21,1% germani și evrei, 4,4% poloni, 1,4% maghiari. În 1917, în Basarabia existau 1 383 de școli primare rusești, dar care erau frecventate doar de circa 80 mii de elevi, adică cu circa 30 mii de elevi mai puțini decât în Bucovina, deși numărul locuitorilor era de circa trei ori mai mare.

Din cauza sistemelor diferite de învățământ, exista un decalaj mare între cele două provincii în privința proporției populației cărturare. Știutori de carte erau 46,1% dintre locuitorii de peste 10 ani din Bucovina (în 1910) și doar 15,6% din totalul populației Basarabiei (în 1897). Bucovina dispunea de o largă autonomie provincială (din 1861), pe când Basarabia devenise o gubernie rusească. În Bucovina funcționa un sistem politic democratic, cu desfășurarea unor alegeri locale și provinciale. La sfârșitul secolului al XIX-lea s-au constituit partide politice pe criterii etnice, întemeiate de români și ucraineni. Elitele bucovinene de diferite etnii s-au organizat și s-au manifestat în societăți culturale și profesionale. Basarabia, abia după Revoluția din februarie 1917, a fost cuprinsă de mișcarea de eliberare națională, fiind constituite mai multe societăți culturale și partide politice. Atunci au fost deschise primele școli cu instruire în limba maternă a elevilor.

La începutul secolului al XX-lea exista o mare deosebire a conștiinței și identității naționale la românii bucovineni și basarabeni. Românii din Bucovina aveau o puternică conștiință națională românească, dispuneau de învățământ primar și parțial secundar în limba maternă, aveau posibilitatea să activeze în diferite societăți culturale și partide politice, în biserici serviciul divin se desfășura în română. În Basarabia, dimpotrivă, doar un număr limitat de moldoveni era știutor de carte. Autoritățile țariste au interzis învățământul în limba română și chiar au exclus limba maternă a băștinașilor din administrație și biserici.

În timpul războiului, Bucovina a fost grav afectată de operațiunile militare, fiind parțial sau aproape în întregime ocupată de armata rusă de trei ori. Cele mai mari distrugereri s-au produs în satele dintre Prut și Nistru, mai ales la hotarul cu județul Hotin. Basarabia a fost mai puțin afectată de acțiunile militare, dar după 1916 s-a aflat în imediata apropiere a frontului din România.

Germania, Austria și Rusia au încercat să atragă România în război de partea lor, susținând revendicări teritoriale în Bucovina sau Basarabia. Diplomația austriacă a luat în calcul cedarea unei părți din sudul Bucovinei, iar autoritățile ruse au promis susținere pentru revendicările teritoriale din Austro-Ungaria. Germania și Austria promiteau României Basarabia, în schimbul intrării în război de partea Puterilor Centrale. Mișcarea națională panucraineană, cât și mișcarea panrusă, revendicau cea mai mare parte din nordul și vestul Bucovinei, inclusiv teritoriul dintre râurile Prut și Siret. Ucrainenii revendicau și o parte din Basarabia, în special județele Hotin și Akkerman. România a semnat la 4/17 august 1916 un tratat secret cu țările Antantei, prin care Franța, Anglia și Rusia recunoșteau drepturile României asupra teritoriilor românești din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina (până la râul Prut).

Deși în 1916, când România a intrat în Primul Război Mondial alături de Antanta, problema Basarabiei nu era pusă în discuție, anume Basarabia a fost cea dintâi provincie care s-a eliberat de sub dominație străină și s-a unit cu România. În anul 1917, Basarabia a fost cuprinsă de o impresionantă mișcare de eliberare națională. La Chișinău și în alte localități s-au desfășurat manifestări cu caracter național, la care s-a solicitat autonomia provinciei, învățământ în limba maternă, vot direct și secret, reforma agrară. Un rol important în renașterea națională a românilor basarabeni l-a avut Partidului Național Moldovenesc. În vara anului 1917 au fost organizate cursuri de limbă și istorie românească pentru cadrele didactice. O contribuție importantă la desfășurarea acestor cursuri au avut-o refugiații bucovineni și ardeleni.

Una dintre cele mai importante manifestări din Basarabia a fost Congresul militarilor moldoveni, care s-a desfășurat la Chișinău, în zilele de 20 octombrie/3 noiembrie – 27 octombrie/10 noiembrie 1917, fiind prezenți între 700 și 900 de delegați. Congresul a hotărât, în ziua de 21 octombrie 1917, să declare autonomia teritorială și politică a Basarabiei. În toamna anului 1917 s-a constituit Sfatul Țării, care urma să aibă 150 de deputați, 105 (70%) mandate revenind moldovenilor, iar 45 (30%) pentru restul grupurilor etnice. Sfatul Țării a fost inaugurat la 21 noiembrie 1917. În 2 decembrie 1917, deputații din Sfatul Țării au proclamat Republica Democratică Moldovenească. La începutul anului 1918, la solicitarea unui grup de deputați din Sfatul Țării, armata română a intrat în Basarabia, pentru a pune capăt anarhiei și dezordinii. Sfatul Țării a votat, la 24 ianuarie 1918, independența Republicii Democratice Moldovenești. În ultima decadă a lunii februarie 1918, în Sfatul Țării activau trei fracțiuni: Blocul Moldovenesc (circa 47% din mandate), Frațiunea Țăranilor (20%) și Frațiunea Minorităților, împreună cu grupări de orientare social-democrată și social-revoluționară (circa 33% din deputați).

Situația complicată a Republicii Democratice Moldovenești și izbucnirea războiului civil în Rusia i-a determinat pe mulți lideri basarabeni să opteze pentru unirea cu România. În luna martie, rezoluții de unire cu România au adoptat adunările zemstvelor din județele Bălți și Soroca, Uniunea marilor proprietari din Basarabia. În ședința din 27 martie 1918, Sfatul Țării a votat Declarația de unire

condiționată a Basarabiei cu România. Din 125 de deputați prezenți, 86 au votat pentru, trei împotriva, 36 s-au abținut, iar 13 deputați au lipsit de la ședință. După unire, Sfatul Țării s-a concentrat asupra realizării reformei agrare, care a fost votată la 27 noiembrie 1918. Sfatul Țării și-a încetat existența după ce, la 27 noiembrie 1918, a votat Declarația de unire necondiționată a Basarabiei cu România.

În lunile august și septembrie 1918, trupele austro-germane au suferit înfrângeri importante pe frontul de vest, ceea ce a grăbit încheierea războiului. Prăbușirea Monarhiei Austro-Ungare a creat condiții favorabile pentru unirea Transilvaniei și Bucovinei cu România. În Bucovina, la fel ca în Transilvania și Banat, s-au constituit consilii naționale pe criterii etnice. În toamna anului 1918, românii, ucrainenii, germanii, evreii și polonezii din Bucovina au format consilii naționale, care urmau să decidă soarta provinciei. La 27 octombrie 1918, a avut loc la Cernăuți o adunare a reprezentanților românilor bucovineni, care s-a proclamat Constituantă. La această adunare s-a decis „unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent” și purcederea spre acest scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria. În aceeași zi au fost aleși 50 de membri în Consiliul Național Român și a fost creat un comitet executiv.

La 3 noiembrie 1918, ucrainenii au convocat o mare adunare la Cernăuți, care a decis împărțirea Bucovinei pe criteriul etnic. Dintre liderii români, doar Aurel Onciul a optat pentru o înțelegere cu ucrainenii în privința viitorului Bucovinei. Din cauza situației instabile, Iancu Flondor a solicitat sprijinul guvernului român. După demisia guvernului filogerman al României, noul guvern de la Iași a acționat în sprijinul românilor bucovineni. La 9 noiembrie 1918, instituțiile cele mai importante din Cernăuți au trecut sub controlul Consiliului Național Român, iar la 11 noiembrie 1918, armata română a intrat în Cernăuți. La 12 noiembrie 1918, s-a constituit guvernul Bucovinei în frunte cu Iancu Flondor (președinte). În ziua de 25 noiembrie 1918 au fost cooptați 50 de noi membri în Consiliul Național Român, inclusiv 12 refugiați bucovineni. La 28 noiembrie 1918 s-a întrunit Congresul General al Bucovinei, care a decis unirea necondiționată a Bucovinei cu România. Delegațiile polonezilor și germanilor bucovineni au susținut această decizie.

În timpul desfășurării Conferinței de Pace, unirea întregii Bucovine cu România a fost contestată de către delegația americană, care a propus divizarea provinciei în două regiuni etnice principale. Ulterior, delegația americană și-a modificat poziția în privința hotarului din Bucovina, deoarece teritoriul în discuție nu a fost revendicat de Polonia. Delegația română a fost informată despre decizia luată în privința frontierei României în Bucovina abia la 18 decembrie 1919. Poloniei i-au fost cedate doar cinci sate din extremitatea nord-vestică a Bucovinei, dar mai târziu și aceste sate au revenit României.

La Conferința de Pace de la Paris au avut loc mai multe dezbateri și pentru recunoașterea internațională a unirii Basarabiei cu România. În 28 octombrie 1920, reprezentanții Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei au semnat la Paris Tratatul cu privire la recunoașterea unirii Basarabiei cu România. Însă, Japonia nu a mai ratificat acest tratat, din care cauză se poate constata că acesta nu a intrat în vigoare.